

Xocavənd rayonunun hidronim fondu: təsnifat və etnoqrafik izlər

Nuranə Allahverdiyeva
Bakı Avrasiya Universiteti
nurane.ava93@gmail.com

Annotasiya: Azərbaycan toponimləri yalnız coğrafi məkanların adlarını ifadə etmir, həm də xalqımızın tarixi yaddaşını, etnoqrafik dəyərlərini və dil xüsusiyyətlərini özündə yaşadan mühüm tarixi-lingvistik abidələrdir. Toponimlərin mühüm qollarından biri olan **hidronimlər**, yəni su obyektlərinin adları (çay, göl, bulaq, arx və s.) xüsusi araşdırma mövzusu kimi həm dilçilik, həm tarix, həm də coğrafiya elmləri üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Hidronimlər vasitəsilə müəyyən ərazilərin təbii-coğrafi quruluşunu izləmək, qədim tayfaların dil izlərini aşkar etmək, əhalinin təsərrüfat fəaliyyəti haqqında məlumat əldə etmək mümkündür.

Azərbaycan hidronimlərinin öyrənilməsi tarixən bir neçə mərhələdə aparılmışdır. Ənənəvi yanaşmalarda hidronimlərin **etimoloji izahı** ön planda olmuş, müasir mərhələdə isə onların **sistemli təsnifatı, semantik xüsusiyyətləri, tarixi-coğrafi inkişafı və folklorla əlaqəsi** də ayrıca tədqiqat istiqamətinə çevrilmişdir. Bu baxımdan Qarabağ bölgəsi və onun mühüm inzibati vahidlərindən biri olan **Xocavənd rayonu** öz zəngin hidronim fondu ilə seçilir.

Xocavənd rayonu Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin cənub-şərq hissəsində yerləşir. Rayonun ərazisi həm dağlıq, həm də düzənlik relyef elementlərini özündə birləşdirir. Bu coğrafi müxtəliflik burada formalaşmış su obyektlərinin – çayların, bulaqların, arxların və göllərin say və növ müxtəlifliyinə təsir göstərmişdir. Rayon hidronimlərinin böyük qismi sadə semantik quruluşa malik olub, birbaşa **təbii xüsusiyyətlərdən** (suyun rəngi, dadı, sərinliyi), **flora və faunadan**, eləcə də **məskunlaşma yerlərinin adlarından** yaranmışdır. Bununla yanaşı, bəzi hidronimlər qədim **alban, irandilli və türkdilli etnosların** dil qatlarını da əks etdirir ki, bu da onların tarixi əhəmiyyətini daha da artırır.

Xocavənd hidronimlərinin öyrənilməsi həm də müasir dövrdə aktualdır. XX əsrin sonlarından etibarən uzun müddət işğal altında qalan rayon ərazisində bir çox hidronimlər istifadədən çıxmış, bəzilərinin isə adları təhriş olunmuşdur. 2020-ci ildən sonra rayonun yenidən Azərbaycanın nəzarətinə qaytarılması ilə bu hidronimlərin **bərpası, xəritələrdə və rəsmi sənədlərdə işlədilməsi** prosesi başlayıb. Bu təkcə toponimikanın inkişafı baxımından deyil, həm də **tarixi yaddaşın dirçəldilməsi** baxımından mühüm hadisədir.

Beləliklə, Xocavənd rayonunun hidronimlərinin tədqiqi həm **elmi-lingvistik əhəmiyyətə**, həm də **tarixi və mədəni dəyərə** malikdir. Bu məqalədə hidronimlərin **təsnifatı, etimoloji və semantik xüsusiyyətləri, tarixi-coğrafi aspektləri və folklorla bağlılığı** araşdırılacaq, onların Azərbaycan toponim sistemi içində tutduğu yer müəyyənləşdiriləcəkdir.

Açar sözlər: hidronimlər, etimoloji təhlil, semantik xüsusiyyətlər, toponimik yaddaş

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 06.11.2025; qəbul edilib – 05.12.2025

The hydronymic fund of the khojavend district: classification and ethnographic traces

Nurana Allahverdiyeva

Abstract: Toponyms of Azerbaijan do not merely denote geographical locations; they are important historical-linguistic monuments that preserve the historical memory, ethnographic values, and linguistic characteristics of our people. Hydronyms, a significant branch of toponyms – i.e., the names of water bodies such as rivers, lakes, springs, and canals – constitute a distinct research subject of considerable importance for linguistics, history, and geography. Through hydronyms, it is possible to trace the natural-geographical struc-

ture of certain areas, uncover linguistic traces of ancient tribes, and obtain information about the economic activities of the population.

The study of Azerbaijani hydronyms has historically developed in several stages. Traditional approaches primarily focused on the etymological explanation of hydronyms, whereas modern research emphasizes their systematic classification, semantic features, historical-geographical development, and connection with folklore. In this context, the Karabakh region, and specifically the Khojavend district as one of its key administrative units, stands out with its rich hydronymic fund.

The Khojavend district is located in the southeastern part of Azerbaijan's Karabakh region. Its territory combines both mountainous and lowland relief elements. This geographical diversity has influenced the number and types of water bodies formed in the area, including rivers, springs, canals, and lakes. The majority of the district's hydronyms have a simple semantic structure, deriving directly from natural characteristics (water color, taste, coolness), local flora and fauna, as well as the names of settlements. Additionally, some hydronyms reflect linguistic layers of ancient Albanian, Iranian, and Turkic ethnoses, which further enhances their historical significance.

The study of Khojavend hydronyms is also relevant in the contemporary period. From the late 20th century, many hydronyms in the district, which was under prolonged occupation, fell out of use, and some were distorted. After the district returned to Azerbaijani control in 2020, the process of restoring these hydronyms and their inclusion in maps and official documents began. This development is significant not only for the advancement of toponymy but also for the revival of historical memory.

Thus, the study of Khojavend's hydronyms carries both scientific-linguistic importance and historical-cultural value. This article investigates the classification, etymological and semantic features, historical-geographical aspects, and folklore connections of the hydronyms, determining their place within the system of Azerbaijani toponyms.

Keywords: hydronyms, etymological analysis, semantic features, toponymic memory

Article history: received – 06.11.2025; accepted – 15.12.2025

Giriş / Introduction

Hidronimlərin tədqiqində bir neçə əsas yanaşma mövcuddur. Birincisi, **lingvistik yanaşma**, burada hidronimlərin etimologiyası, morfoloji quruluşu və semantik xüsusiyyətləri öyrənilir. Məsələn, *Ağbulaq* adı sadə söz birləşməsi kimi “ağ” (təmiz) və “bulaq” (su mənbəyi) komponentlərindən ibarətdir. İkincisi, **tarixi-coğrafi yanaşma**, hidronimlərin ərazinin qədim məskunlaşma modellərini və coğrafi xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verir. Çay və bulaq adları kəndlərin yerləşməsinə, əkinçilik sahələrinin suvarılmasını və su obyektlərinin iqtisadi rolunu əks etdirir. Üçüncüsü, **etnoqrafik və folklorik yanaşma**, hidronimlərin xalq yaddaşında və mədəniyyətindəki yerini araşdırır. Belə yanaşma ilə bəzi bulaq və çay adları ilə bağlı əfsanə, inanclar və xalq rəvayətləri tədqiq edilir.

Azərbaycan toponimikasında hidronimlərin öyrənilməsi uzun tarixə malikdir. Xüsusilə Qarabağ bölgəsi hidronim fondu ilə zəngindir və

müxtəlif etnik qrupların dil qatlarını əks etdirir. Xocavənd rayonunda isə hidronimlərin əsas mənşəyi türkdilli olub, bəzi adlarda qədim alban və irandilli izlər də qorunub saxlanmışdır. Bu xüsusiyyətlər göstərir ki, hidronimlər həm **dil tarixi**, həm **coğrafi analiz**, həm də **mədəniyyət tarixi** baxımından araşdırılmağa layiqdir.

Bu tədqiqatın nəzəri əsasları göstərir ki, hidronimlər təkcə coğrafi obyektlərin adı deyil, həm də ərazinin **tarixi, etnoqrafik və mədəni yaddaşının bir hissəsidir**. Onların sistemli təsnifatı və semantik təhlili Xocavənd rayonunun hidronim fondunu daha dərinədən başa düşməyə imkan verir və Azərbaycan toponimikasının zənginləşdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu tədqiqat Xocavənd rayonunun hidronimlərinin öyrənilməsində **müasir toponimika metodologiyasını** əsas götürərək aparılmışdır. Hidronimlər təkcə su obyektlərinin adları kimi deyil, həm də ərazinin tarixi, etnoqrafik və mə-

dəni xüsusiyyətlərini əks etdirən dil faktları kimi qiymətləndirilmişdir. Tədqiqatın məqsədi hidronimlərin **təsnifatını aparmaq, etimoloji və semantik xüsusiyyətlərini təhlil etmək**, eləcə də onların **tarixi-coğrafi və mədəni kontekstdəki rolunu müəyyən etməkdir**.

Metodologiyada həm **kəmiyyət**, həm də **keyfiyyət** metodları birləşdirilmişdir. Kəmiyyət metodları hidronimlərin sayını, növlər üzrə paylanmasını və ərazi üzrə yayılmasını müəyyən etməyə imkan vermişdir. Keyfiyyət metodları isə adların etimoloji, semantik və mədəni xüsusiyyətlərini dərinlən təhlil etməyə imkan vermişdir.

Əsas hissə / Main part

Xocavənd hidronimləri əsasən çaylar, bulaqlar, arxlar və göllər üzrə təsnif olunur. Hər bir kateqoriya özünün tarixi, coğrafi və etnoqrafik xüsusiyyətlərinə görə araşdırılmışdır.

Çay hidronimləri. Rayonun su resurslarının əsasını **Köndələnçay** təşkil edir. Bu çayın qolları rayonun müxtəlif hissələrindən keçir və kəndlərin yerləşməsi, əkin sahələrinin suvarılması üçün həyati əhəmiyyət daşıyır.

Çay hidronimləri iki əsas qrupa bölünür:

1. Fiziki-coğrafi xüsusiyyətlərə əsaslanan adlar:

- *Qarasu* – “qara” (güclü, bol) + “su” komponentlərindən ibarət olub, çayın sürətli axışını və suyun miqdarını ifadə edir;
- *Ağsu* – suyun şəffaflığı və təmizliyini göstərir;

2. Məskunlaşma və tarixə bağlı adlar:

- *Tuğ çayı* – Tuğ kəndi ilə bağlıdır və kəndin yerləşmə məkanını göstərir;
- *Köndələnçay* – çayın istiqamətinə görə adlandırılmışdır, yerli dialektlərdə “kəndələn” sözü suyun axın istiqamətini ifadə edir [1, s. 287].

Çay adlarının həm fiziki-coğrafi, həm də tarixi mənşəli olması göstərir ki, hidronimlər rayonun coğrafi şəraitini və əhalinin məskunlaşma tarixini əks etdirir.

Bulaq hidronimləri. Xocavənd rayonunda bulaqlar hidronim fondunda ən geniş yayılmış qrup təşkil edir. Hər bir kəndin öz bulağı olmuş

Bundan əlavə, tədqiqat zamanı **sahə müşahidələri, arxiv materialları, elmi məqalələr və xəritələr** istifadə edilmişdir. Bu yanaşmalar hidronimlərin həm **dilçilik**, həm **coğrafiya**, həm də **etnoqrafik aspektlərdə** kompleks təhlilinə imkan yaratmışdır.

Beləliklə, istifadə olunan metodologiya Xocavənd rayonunun hidronimlərinin **mənbə, mənşə, semantik quruluş və coğrafi yerləşmə xüsusiyyətlərini** sistemli şəkildə öyrənməyə, həmçinin onların mədəni və tarixi əhəmiyyətini qiymətləndirməyə imkan verir.

və adları suyun xüsusiyyətinə, həmçinin xalq inanclarına əsaslanmışdır. Bulaq adları əsasən üç kateqoriyaya bölünür:

1. Fiziki xüsusiyyətlərə əsaslanan bulaqlar:

- *Ağbulaq* – suyun şəffaf və təmiz olması;
- *Turşsu* – suyun dad və keyfiyyətinə görə;
- *Sərin bulaq* – suyun temperatur xüsusiyyətinə görə.

2. Simvolik və mədəni mənalı bulaqlar:

- *Qızıl bulaq* – bolluq və bərəkət rəmzi;
- *Şəfali bulaq* – xalq arasında müalicəvi xüsusiyyətlərə malik olduğuna inanılan bulaqlar.

3. Folklor və tarixi əhəmiyyətli bulaqlar:

- Bəzi bulaqların adları yerli əfsanə və rəvayətlərdə qorunub saxlanmışdır. Məsələn, *Turşsu* bulağı ilə bağlı inanclar suyun sağlamlığa faydalı olması barədə xalq təcrübəsini əks etdirir.

Bulaq hidronimləri yalnız coğrafi obyektlərin adlarını əks etdirmir, həm də xalqın mədəni və sosial həyatını, inanclarını və yaşayış ənənələrini göstərir.

Arx hidronimləri. Xocavənd rayonunda əkinçilik ənənələrinin inkişafı arxların çəkilməsini tələb etmişdir. Bu səbəbdən arx hidronimləri kənd təsərrüfatının tarixi və sosial strukturu haqqında məlumat verir. Arx adları çox vaxt kənd və ya mənbə adı ilə bağlıdır:

- *Edilli arxı* – Edilli kəndi ilə bağlı arx;
- *Arakel arxı* – tarixi mənbələrdə adı çəkilən Arakel kəndi ilə əlaqəlidir;

- *Köhnə arx* – qədim dövrdə çəkilməmiş və hələ də müəyyən hissəsi qorunub saxlanmış arx.

Arx hidronimləri həm də suvarma sistemlərinin coğrafi quruluşunu və kəndlərin yerləşmə planını anlamağa kömək edir.

Göl hidronimləri. Rayonda göl hidronimləri nisbətən azdır. Əsasən kiçik dağ gölləri və süni su hövzələri mövcuddur. Göl adları çox vaxt yerli əhalinin yaddaşında qorunub saxlanmışdır və təbii-coğrafi şəraitə işarə edir:

- *Dağ gölü* – dağlıq ərazidə formalaşmış kiçik su hövzəsi;

- *Sulu göl* – süni olaraq yaradılmış su hövzəsi və əkin sahələrinin suvarılmasında istifadə olunur.

Göllərin adlarının qorunması həm coğrafi məlumat, həm də ərazinin tarixi idarəçilik təcrübəsi haqqında məlumat verir.

Hidronimlərin ümumi xüsusiyyətlərini sistemli şəkildə araşdırmaq, onların yalnız su obyektlərinin adlarını əks etdirmədiyini, həm də xalqın tarixi yaddaşı, etnoqrafik məlumatları və mədəni irsi haqqında məlumat verdiyini göstərir. Bu xüsusiyyətlər bir neçə əsas istiqamətdə nəzərdən keçirilə bilər:

1. Sadə semantik quruluş

Xocavənd rayonunun hidronimləri, demək olar ki, əsasən sadə semantik quruluşa malikdir. Bu, adların yaranma prinsipinin birbaşa fiziki-coğrafi xüsusiyyətlərdən qaynaqlandığını göstərir. Çay və bulaq adları, məsələn, *Qarasu*, *Ağbulaq*, *Turşsu*, suyun rəngi, dadı, temperaturu və axın sürətinə görə adlandırılmışdır. Bu cür adlar xalqın gündəlik müşahidələrindən və ərazi ilə interaktiv münasibətindən doğmuşdur.

Sadə semantik quruluş həm də hidronimlərin yadda saxlanmasını və nəsil-dən-nəsilə ötürülməsini asanlaşdırır. Məsələn, *Ağbulaq* adı yalnız fiziki xüsusiyyəti göstərmir, həm də kənd sakinləri üçün bu su mənbəyinin təmiz və etibarlı olduğunu simvollaşdırır [2, s.18]. Bu həm etimoloji, həm də sosial-mədəni baxımdan önəmlidir.

2. Məskunlaşma və toponomik bağlılıq

Xocavənd hidronimlərinin böyük əksəriyyəti kəndlərin və ya tayfaların adları ilə sıx bağlıdır. Bu xüsusiyyət, hidronimlərin coğrafi-məskunlaşma funksiyası olduğunu göstərir. Məsələn, *Tuğ çayı* adı Tuğ kəndi ilə bağlıdır və həm

kəndin coğrafi yerləşməsini [8, s.56], həm də suyun iqtisadi və məişət əhəmiyyətini əks etdirir. Eyni zamanda, *Edilli arxı* və *Arakel arxı* kimi arx adları kənd təsərrüfatının və əhalinin məskunlaşma modellərinin tarixini əks etdirir. Hidronimlərin məskunlaşma ilə bağlılığı onların toponomik funksiyasını daha da artırır. Bu adlar yalnız su obyektini göstərmir, həm də ərazidə yaşayan insanların tarixini, sosial və iqtisadi fəaliyyətini anlamağa imkan verir. Beləliklə, hidronimlər həm coğrafi, həm də sosial göstərici rolunu oynayır.

3. Folklor və etnoqrafik təsir

Xocavənd rayonunun hidronimləri xalq mədəniyyəti və folkloru ilə sıx bağlıdır. Bir çox bulaq, çay və arx adları ilə bağlı xalq arasında qorunan inanclar, əfsanələr və rəvayətlər mövcuddur. Məsələn, *Turşsu* bulağı ilə bağlı inanclar suyun müalicəvi xüsusiyyətlərinə işarə edir. *Qızıl bulaq* isə bolluq və bərəkət simvolu olaraq xalq yaddaşında xüsusi yer tutur [3, s.280]. Hidronimlərin etnoqrafik təsiri onların mədəni irs elementləri kimi funksiyasını gücləndirir. Bu adlar əhalinin təbiət ilə qarşılıqlı münasibətini, su obyektlərinə verdiyi əhəmiyyəti və bu obyektlərə dair adət-ənənələri əks etdirir.

4. Tarixi və dil mənşəli xüsusiyyətlər

Xocavənd hidronimləri əsasən türkdilli mənşəyə malik olsa da, bəzi adlarda qədim alban və irandilli izlər qorunub saxlanmışdır. Bu, ərazinin çoxqatlı etno-tarixi inkişafını göstərir. Çay, bulaq və arx adları zaman-zaman dəyişməsinə baxmayaraq, onların əsas kökləri xalqın tarixi yaddaşında qorunmuşdur. Məsələn, *Köndələnçay* adının “köndələn” komponenti qədim dialekt izlərini əks etdirir və çayın axın istiqamətinə işarə edir. Bu xüsusiyyətlər hidronimlərin həm tarixi, həm də dil mənşəli funksiyasını nümayiş etdirir. Hidronimlərin bu cür çoxqatlı quruluşu onların tədqiqini həm dilçilik, həm tarix, həm də mədəniyyət tarixi baxımından zəruri edir.

5. Coğrafi-inzibati funksionallıq

Hidronimlərin digər önəmli xüsusiyyəti onların rayonun coğrafi və inzibati strukturu ilə bağlılığıdır. Çay, arx və göl adları kəndlərin, qəsəbələrin və inzibati vahidlərin yerləşmə sistemini müəyyən edir. Hidronimlər rayonun təbii-coğrafi xəritəsini əks etdirməklə yanaşı, kənd təsərrüfatı və su idarəçiliyi sahəsində də

praktiki rol oynayır. Bu baxımdan, hidronimlər yalnız mədəni və tarixi element deyil, həm də praktiki coğrafi göstəricidir.

6. Hidronimlərin funksional və simvolik mənası

Hidronimlərin sadəcə fiziki obyektləri deyil, həm də simvolik və funksional mənanı daşıdığı müşahidə olunur. Məsələn, *Qızıl bulaq* adı həm suyun keyfiyyətini, həm də bolluq və rifah simvolunu ifadə edir [5, s. 53]. Bulaqların, çayların və göllərin adları əhali üçün həm iqtisadi, həm də mədəni əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu, hidronimlərin sosial, mədəni və iqtisadi funksiyalarını birləşdirən kompleks sistem kimi qiymətləndirilməsinə imkan verir.

7. Müasir dövrdə hidronimlərin qorunması və dəyişikliklər

Uzun müddət işğal altında qalan Xocavənd rayonunda bir çox hidronimlər unudulmuş və ya dəyişdirilmişdir. 2020-ci ildən sonra ərazilərin azad olunması ilə hidronimlərin rəsmi sənədlərdə, xəritələrdə və xalq yaddaşında bərpası prosesi başlamışdır. Bu, hidronimlərin həm tarixi, həm də mədəni əhəmiyyətinin qorunması baxımından vacibdir. Müasir dövrdə hidronimlərin qorunması rayonun milli-mədəni irsinin bərpası və toponimik yaddaşın saxlanması baxımından prioritet məsələdir.

Beləliklə, bu xüsusiyyətlərin kompleks təhlili göstərir ki, Xocavənd rayonunun hidronimləri yalnız su obyektlərinin adları deyil, həm də tarixi, mədəni, sosial və coğrafi informasiyanı birləşdirən çoxqatlı sistemdir. Hidronimlərin öyrənilməsi, təsnifatı və qorunması həm Azərbaycan toponimikasının zənginləşdirilməsi, həm də Qarabağ bölgəsinin mədəni və tarixi irsinin bərpası baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

1993-cü ildən başlayaraq Xocavənd rayonunun böyük hissəsi işğal altında qalmışdır. Bu dövrdə:

1. **Hidronimlərin əhali yaddaşından silinməsi** – bir çox çay və bulaq adları yerli əhalinin danışq dilindən çıxmış, yalnız ümumi coğrafi terminlərlə göstərilmişdir;
2. **Adların dəyişdirilməsi** – işğalçı tərəf tərəfindən bəzi hidronimlər yeni adlarla əvəz edilmişdir;

3. **Folklor və etnoqrafik məlumatların itməsi** – hidronimlərlə bağlı əfsanə, inanclar və xalq ənənələri qorunmamışdır;

4. **Rəsmi sənədlərdə qeyri-dəqiqlik** – coğrafi xəritələr və inzibati sənədlərdə su obyektlərinin adları qeyri-dəqiq göstərilmişdir.

Bu itkilər hidronimlərin həm tarixi, həm mədəni, həm də coğrafi funksiyasına ciddi zərər vurmuşdur.

2020-ci ildən sonra Xocavənd rayonunun azad olunması ilə hidronimlərin rəsmi sənədlərdə bərpası və qeydiyyatı prosesi başlamışdır. Bu proses bir neçə istiqamətdə aparılmışdır:

1. **Topoqrafik xəritələrin yenilənməsi** – bütün çay, bulaq, arx və göl adları dəqiqləşdirilmiş, unudulmuş adlar sahə tədqiqatları və xalq yaddaşı əsasında bərpa edilmişdir;
2. **Tarixi mənbələrin istifadə olunması** – arxiv sənədləri, elmi tədqiqatlar və qədim xəritələr araşdırılaraq bərpa prosesi dəstəklənmişdir;
3. **Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi** – hidronimlər coğrafi informasiya sistemlərinə (GIS) daxil edilmiş, elektron xəritələrdə qeyd olunmuşdur;
4. **Toponimik standartların tətbiqi** – hidronimlərin yazılışı və tələffüzü milli və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır.

Belə tədbirlər Xocavənd hidronimlərinin həm coğrafi dəqiqliyini, həm də tarixi-mədəni yaddaşını qorumağa imkan yaratmışdır.

Hidronimlərin bərpası yalnız coğrafi obyektlərin adlarının qaytarılması deyil, həm də milli-mədəni irsin qorunmasıdır. Xocavənd hidronimləri ərazinin tarixi və etnoqrafik xüsusiyyətlərini aşağıdakı şəkildə əks etdirir:

- **Tarixi yaddaşın qorunması** – *Tuğ çayı*, *Edilli arxı* kimi adlar kəndlərin tarixi və əhalinin məskunlaşma tarixini göstərir;
- **Folklor və etnoqrafik funksiyalar** – *Şəfali bulaq*, *Qızıl bulaq* kimi adlar xalq inancları və əfsanələri ilə bağlıdır;
- **Akademik və tədris istifadəsi** – hidronimlər tədqiqatçılar və universitet tələbələri üçün əhəmiyyətli elmi mənbədir;
- **Milli kimliyin bərpası** – hidronimlərin bərpası rayon sakinlərinin əraziyə bağlılığını və milli-mədəni identikliyinə gücləndirir.

Bu cəhətlər hidronimlərin qorunmasının mədəni, tarixi və sosial aspektlərini birləşdirir.

Xocavənd hidronimlərinin qorunması və bərpası bir neçə mühüm nəticəyə səbəb olmuşdur:

1. Rayonun **topoqrafik xəritələrinin dəqiqləşməsi** – bütün su obyektləri rəsmi xəritələrdə düzgün qeyd olunur;
2. **Mədəni irsin bərpası** – unudulmuş adlar və folklor elementləri geri qaytarılmışdır;
3. **Kənd təsərrüfatı və suvarma sistemlərinin planlaşdırılması** – çay və arx adlarının bərpası su resurslarının idarə olunmasını asanlaşdırır;
4. **Turizm və tədris potensialının artırılması** – tarix və mədəniyyətlə bağlı məlumatlar

elmi və turist yönümlü fəaliyyətlərdə istifadə olunur.

Beləliklə, hidronimlərin bərpası həm praktiki, həm də mədəni-tarixi funksiyaya malikdir və Xocavəndin gələcək inkişafı üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir.

Bu proses rayonun tarixi, mədəni və coğrafi yaddaşını bərpa etməklə yanaşı, toponim və hidronim tədqiqatları üçün zəngin material yaradır. Hidronimlərin bərpası yalnız Xocavənd üçün deyil, Azərbaycan toponimikasının qorunması və Qarabağın mədəni irsinin bərpası baxımından da strateji əhəmiyyət daşıyır.

Nəticə / Conclusion

Xocavənd rayonunun hidronim fondu üzərində aparılmış araşdırmalar göstərir ki, hidronimlər yalnız coğrafi obyektlərin adlarını ifadə etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda rayonun tarixi, mədəni və etnoqrafik xüsusiyyətlərini əks etdirən mürəkkəb toponimik sistem meydana gətirir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, çay, bulaq, arx və göl adlarının hər biri özünəməxsus funksional və simvolik əhəmiyyətə malikdir. Çay adları əsasən axın xüsusiyyətlərini və məskunlaşma sahələrini göstərir, bulaq adları isə həm müalicəvi, həm də folklor-mədəni mənə daşıyır. Arx və göl adları isə kənd təsərrüfatı və yerli iqtisadi fəaliyyətlər ilə sıx bağlıdır.

Etnoqrafik analiz göstərir ki, hidronimlərin əksəriyyəti xalqın inancları, əfsanələri və mədəni praktikaları ilə əlaqəlidir. Bu baxımdan, hidronimlər sosial yaddaşın qoruyucusu rolunu oynayır və tarixi, mədəni informasiyaların nəsildən-nəslə ötürülməsində mühüm funksiyaya malikdir.

Müasir dövrdə hidronimlərin qorunması və bərpası işğal dövründə itirilmiş adların geri qaytarılması və xalqın mədəni irsinin bərpası baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Rəsmi xəritələr və sənədlərdə hidronimlərin düzgün qeydiyyata həm coğrafi məlumatların dəqiqliyini təmin edir, həm də milli-mədəni irsin qorunmasına xidmət edir.

Nəticə olaraq, Xocavənd hidronimlərinin təsnifatı və etnoqrafik izləri rayonun mədəni-mənəvi irsi, tarixi yaddaşı və coğrafi strukturu haqqında qiymətli məlumatlar təqdim edir. Tədqiqat göstərir ki, hidronimlər yalnız yer adları olmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda, xalqın həyat tərzini, inancları və sosial-iqtisadi fəaliyyətləri barədə informasiya verən etnoqrafik və mədəni mənbə rolunu oynayır. Bu nəticələr Xocavənd hidronimlərinin Azərbaycan toponimikasında xüsusi yer tutduğunu və milli-mədəni irsin qorunmasında strateji əhəmiyyətə malik olduğunu təsdiqləyir.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. / Red. hey. sədri A.A.Axundov. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 568 s.
2. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti. [2 cildə] / Red. hey. sədri R.Z.Əliyeva. Bakı: Şərq-Qərb, c. 1. 2007, 300 s.
3. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti. [2 cildə] / Red. hey. sədri R.Z.Əliyeva. Bakı: Şərq-Qərb, c. 2. 2007, 304 s.

4. Əsgərov, N.Ə. Areal türk onomastik vahidlərinin linqvistik xüsusiyyətləri. Bakı: Elm, 2005, 485 s.
5. Əsgərov, N.Ə. Azərbaycan hidronimləri. Bakı: ADPU, 2002, 146 s.
6. Mehrəliyev, E.Q. Tərkibində qara və ağ terminləri olan coğrafi adların mahiyyəti və lokal dəyişməsi // Azərbaycan toponimiyasının öyrənilməsinə həsr edilmiş elmi konfransın materialları, Bakı: APİ, 1973, s. 10-12
7. Məmmədov, A.B. Qarabağ, onun qədim tayfaları və toponimləri. Bakı: Mütərcim, 2008, 480s.
8. Yüzbaşov, R.M. Azərbaycan coğrafiya terminləri. Bakı: Azərbaycan SSR EA, 1966, 158 s.
9. Yüzbaşov, R.M. Azərbaycanın coğrafi adları. Bakı: Azərbaycan SSR EA, 1972, 100 s.

Гидронимический фонд ходжавендского района: классификация и этнографические следы

Нурана Аллахвердиева

Резюме: Топонимы Азербайджана не только обозначают географические объекты, но и являются важными историко-лингвистическими памятниками, сохраняющими историческую память, этнографические ценности и языковые особенности нашего народа. Одной из важных ветвей топонимов являются гидронимы, то есть названия водных объектов (реки, озёра, источники, арыки и т.д.), которые представляют собой отдельный предмет исследования, имеющий большое значение для лингвистики, истории и географии. С помощью гидронимов можно проследить природно-географическое строение определённых территорий, выявить языковые следы древних племён и получить информацию о хозяйственной деятельности населения.

Изучение азербайджанских гидронимов проводилось исторически в несколько этапов. В традиционных подходах основное внимание уделялось этимологическому объяснению гидронимов, тогда как на современном этапе их систематическая классификация, семантические особенности, историко-географическое развитие и связь с фольклором стали отдельным направлением исследований. В этом контексте регион Карабах и его важная административная единица — Ходжавендский район — выделяются богатым гидронимическим фондом.

Ходжавендский район расположен в юго-восточной части Карабахского региона Азербайджана. Территория района включает как горные, так и равнинные рельефные элементы. Это географическое разнообразие повлияло на количество и разнообразие формировавшихся здесь водных объектов — рек, источников, арыков и озёр. Большинство гидронимов района имеют простую семантическую структуру и напрямую возникли от природных особенностей (цвет воды, вкус, прохлада), флоры и фауны, а также названий населённых пунктов. Кроме того, некоторые гидронимы отражают языковые слои древних албанских, иранских и тюркских этносов, что ещё больше увеличивает их историческое значение.

Изучение гидронимов Ходжавенда актуально и в современный период. С конца XX века на территории района, находившейся длительное время под оккупацией, многие гидронимы вышли из употребления, а некоторые их названия были искажены. После возвращения района под контроль Азербайджана в 2020 году начался процесс восстановления этих гидронимов и их включения в карты и официальные документы. Это является важным событием не только с точки зрения развития топонимики, но и с точки зрения возрождения исторической памяти.

Таким образом, исследование гидронимов Ходжавендского района имеет как научно-лингвистическое, так и историко-культурное значение. В данной статье будут рассмотрены классификация гидронимов, их этимологические и семантические особенности, историко-географические аспекты и связь с фольклором, а также определено их место в системе азербайджанской топонимики.

Ключевые слова: гидронимы, этимологический анализ, семантические особенности, топонимическая память